

Доц. д-р ВАЛЕНТИНА СТАНЕВА

ВТУ „Тодор Каблешков”

Доц. д-р Валентина Станева е преподавател в катедра „Икономика и счетоводство в транспорта” на ВТУ „Тодор Каблешков” – гр. София. Завършила е ВФСИ „Д. А. Ценов” – гр. Свищов, специалност „Счетоводство и контрол”. Работила е като оперативен счетоводител в РПК „Наркооп” – гр. Никопол, както и като изпълнителен директор на международна фондация „Алеко Константинов” – гр. Свищов. От 1996 г. е преподавател във ВТУ „Тодор Каблешков”, като последователно е преминала през научните длъжности – асистент, старши асистент, главен асистент и доцент. През 2011 г. ѝ е присъдена образователната и научна степен „доктор”. През 2014 г. е назначена на научната длъжност доцент по финансово счетоводство във ВТУ „Тодор Каблешков”.

Автор е на „Ръководство по финансово счетоводство” – част I-ва (2011 г.), „Обща теория на счетоводството (Ръководство за упражнения)” (2012 г.), монография „Счетоводните приблизителни оценки във финансовите отчети на транспортните предприятия в България” (2014 г.), „Обща теория на счетоводството (Методическо ръководство)” (2015 и 2016 г.), „Ръководство по финансово счетоводство” (2015 г.), както и на научни статии и доклади в областта на счетоводството, които са публикувани у нас и в чужбина. Съавтор е на учебника „Счетоводство и анализ на финансовите отчети на предприятието” (2018 г.) заедно с колектив от преподаватели в УНСС – гр. София.

Член е на Съюза на счетоводителите в България, на Националното дружество на електроинженерите в транспорта в Република България и на „European Association for Security”.

СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИБЛИЗИТЕЛНИ ОЦЕНКИ В ПРОВИЗИИТЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ НЕФИНАНСОВИЯ СЕКТОР

Резюме

Студията изследва приложението на счетоводните приблизителни оценки в провизиите при съставяне на финансов отчет на предприятие от нефинансовия сектор. Взаимовръзката между счетоводната приблизителна оценка и провизиите е сравнително нова и дискуссионна материя в счетоводната теория и практика. Продължаващите промени и актуализации в счетоводните концепции, тълкувания, дефиниции и критерии за признаване на активи и пасиви изискват периодично осъвременяване на счетоводните постановки за тяхното правилно прилагане в практиката. С настоящето изследване се цели да се представи част от счетоводната проблематика, свързана с използване на понятиен апарат, разграничителни критерии и практически подходи за еднозначно дефиниране и логическо обвързване на взаимовръзките и процесите, свързани с използването на счетоводните приблизителни оценки в провизиите на предприятията от нефинансовия сектор.

Assoc. Prof. Valentina Staneva, PhD

Todor Kableshkov University of Transport, Sofia

ACCOUNTING ESTIMATES IN THE PROVISIONS OF THE ENTERPRISE FROM NON-FINANCIAL SECTOR

Summary

The study examines the use of accounting estimates in provisions when preparing a financial statement of an enterprise in the non-financial sector. The relationship between accounting estimates and provisions is a relatively new and controversial subject in accounting theory and practice. Continuing changes and updates in accounting concepts, interpretations, definitions and criteria for recognition of assets and liabilities require periodic updating of accounting statements for their correct application in practice. The present study aims at presenting some of the accounting issues related to the use of conceptual apparatus, differentiation criteria and practical approaches for unambiguously defining and logically linking the interrelations and processes related to the use of accounting estimates in the provisions of enterprises in the non-financial sector.

СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИБЛИЗИТЕЛНИ ОЦЕНКИ В ПРОВИЗИИТЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ НЕФИНАНСОВИЯ СЕКТОР

Целта на финансовите отчети е да се представи достоверно и ясно наличната информация за имущественото и финансовото състояние на предприятието. С тяхното публикуване се финализира процесът по годишното счетоводно приключване, след което потребителите на счетоводна и финансова информация могат да извършват анализ и да обосновават и предлагат информирани решения с оглед на техните инвестиционни или контролни потребности.

С присъединяването на Република България към Европейския съюз в националната регулаторната счетоводна рамка се въведоха нови разпоредби, обвързани с прилагането на разпоредбите на счетоводното законодателство на ЕС. Тези промени все още се съпътстват с трудности при практическата им реализация, защото предполагат прилагане на нови идеи, практики и подходи, целящи създаване на конкурентни предимства на базата на оригинални управленски преценки и решения в областта на счетоводството, каквито са счетоводните приблизителни оценки. Във финансовия отчет на предприятието трудно се проследява спецификата на проявление на счетоводните приблизителни оценки, като несигурността по отношение на нейното данъчно интерпретиране е в основата на слабото използване в практиката.

Чрез Закона за счетоводството¹ в нашето счетоводно законодателство беше транспонирана Директива 2013/34/ЕС² на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. (съкр. Директивата). Същата има за цел да се усъвършенства законодателният процес при спазване на основополагащите европейски принципи за субсидиарност и пропорционалност, като същевременно търси адекватна пропорционалност на административната тежест спрямо ползите, които ще придобият предприятията, в опит да се генерира изцяло нов подход за подобряване на условията на предприемачеството, чрез въвеждане на мерки за създаване на икономически растеж, а от там и на нови работни места. С последната редакция на закона³, считано от 01.01.2019 г., предприятията съставят финансовите си отчети на базата на Националните счетоводни стандарти, освен за предприятията, имащи задължение да съставят консолидирани финансови отчети, когато имат прехвърлими ценни книжа, допуснати за

¹ Закон за счетоводството, обн., ДВ, бр. 95/08.12.2015 г., в сила от 01.01.2016 г.

² Директива 2013/34/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно годишните финансови отчети, консолидираните финансови отчети и свързаните доклади на някои видове предприятия и за изменение на Директива 2006/43/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на директиви 78/660/ЕИО и 83/349/ЕИО на Съвета (ОВ, L 182/19 от 29 юни 2013 г.), изменена с Директива 2014/95/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2014 г. за изменение на Директива 2013/34/ЕС по отношение на оповестяването на нефинансова информация и на информация за многообразието от страна на някои големи предприятия и групи (ОВ, L 330/1 от 15 ноември 2014 г.).

³ Виж Закона за изменение и допълнение на Закона за счетоводството, обн., ДВ, бр. 98/27.11.2018 г.

търговия на регулиран пазар в държава – членка на Европейския съюз. Последните задължително прилагат като счетоводна база Международните счетоводни стандарти (МСС). Това не означава, че като приложима счетоводна база не могат да бъдат избрани МСС, но не се допуска да се извършва промяна на счетоводната база повече от веднъж. Това уточнение е важно, когато следва да се отчита по коя счетоводна база се изготвят финансовите отчети на предприятията от нефинансовия сектор, тъй като рефлектира на правилата и процедурите за определяне, използване и изменение на приложимите счетоводни приблизителни оценки и провизиите.

Действащият към момента Закон за счетоводството не предлага решение на проблемните въпроси в счетоводството, свързани с практическото прилагане на счетоводни приблизителни оценки и провизиите. Липсата на определена методика за конкретизиране на тяхното използване създава възможности за нееднозначно и противоречиво интерпретиране на тази проблематика в теорията и практиката. В масовия случай тяхното използване се свързва с възможностите за манипулиране на финансовите отчети, което обуславя нежеланието да се използват поради факта, че лесно може да се сбъркат със счетоводни грешки, неточни преценки (или свръхпреценки) за бъдещи разходи, с промяна в счетоводна политика или с неправилно прилагане на данъчното законодателство. Тези предизвикателства в практиката откриват възможност за тяхното теоретично изследване, което определя **актуалността** на настоящото изследване.

Целта на настоящото изследване е на базата на сравняването на спецификите и характеристиките, определени в теоретичните концепции по прилагането и използването на счетоводните приблизителни оценки и провизиите, да се изследват и предложат практически приложими критерии за разграничаване на счетоводните приблизителни оценки в провизиите.

В съответствие с така формулираната цел в настоящото изследване се решават следните **задачи**:

- определяне на съдържателната страна, характеристиките, особеностите и разграничителните критерии, които оказват влияние върху условията за приложението на счетоводната приблизителна оценка в провизията, към датата на съставяне на финансовия отчет;
- сравнително изследване на счетоводната нормативна уредба при формирането на провизии и използването на счетоводните приблизителни оценки при установяване на балансовите стойности във финансовия отчет на предприятието от нефинансовия сектор;
- извеждане на разграничителен критерий между провизии и други пасиви, включително и условни пасиви;

- извеждане на практически примери за приложение на счетоводни приблизителни оценки при начисляване на провизии като част от инструментариума за вземане на информирани управленски решения.

Обект на изследване са възможностите за разграничаване и използване на счетоводните приблизителни оценки в провизиите, оповестени във финансовия отчет на предприятията от нефинансовия сектор съгласно изискванията на действащото счетоводно законодателство.

Предмет на изследване е проблематиката за същността и характеристиката на счетоводните приблизителни оценки при използването им като най-добра приблизителна оценка на провизиите.

Изследователската теза се основава на разбирането, че използването на провизиите като особен вид разходи за задължения, определени да покриват бъдещи рискове, не се припокриват със счетоводните приблизителни оценки във финансовите отчети на предприятията от нефинансовия сектор, които също имат вероятностен характер. Счетоводните приблизителни оценки могат да бъдат част от провизиите.

В преамбюла на Директива 2013/34/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г.⁴ се уточнява, че „Признаването и оценяването на някои позиции във финансовите отчети се извършват въз основа на приблизителни оценки, преценки и модели, а не въз основа на точно описание. Поради несигурния характер на стопанската дейност определени позиции във финансовите отчети не могат да бъдат оценени точно, а подлежат само на приблизителна оценка. Приблизителното оценяване е свързано с преценки въз основа на последната налична надеждна информация. Използването на приблизителни оценки е съществена част от подготовката на финансовите отчети.“ Горната постановка важи по-специално при провизиите, които по своя характер са по-несигурни от други позиции в баланса, изчислявани с приближения. Счетоводните приблизителни оценки, както и провизиите, следва да се основават на разумна преценка за управлението на предприятието и да се определят на базата на обективни обстоятелства, които могат да се подкрепят от минал опит и добри практики при подобни сделки, или в редки случаи — писмени становища на независими експерти.

Един от основните принципи в счетоводството е принципът на предпазливостта (известен още като принцип на консерватизма или благоразумието), който изисква да не се допуска надценяване и завишаване на активите или приходите, както и недопускане на

⁴ т. 22 на преамбюла на Директива 2013/34/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно годишните финансови отчети, консолидираните финансови отчети и свързаните доклади на някои видове предприятия и за изменение на Директива 2006/43/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на директиви 78/660/ЕИО и 83/349/ЕИО на Съвета (ОВ, L 182/19 от 29 юни 2013 г.).

подценяване и занижаване на пасивите или разходите. Всички задължения, които предприятието е поело и са известни към датата на изготвяне на финансовия отчет, се оповестяват и представят в него. Възможно е да има неяснота около момента, в който задълженията ще станат изискуеми, както и точната сума на разходите, свързани с тяхното погасяване. Най-често в практиката тези задължения се свързват с провизиите. В основата на провизирането е необходимостта от създаване на условия за прозрачност, неутралност и пълнота при отчитане на информацията. Неспазването на тези условия създава възможност за манипулиране на счетоводната информация, в смисъла за създаване на свръхпровизии за бъдещи разходи или за отчитане на завишени печалби.

Съвременното развитие на счетоводството се свързва с използването на счетоводните приблизителни оценки, изготвени на базата на утвърдени класически счетоводни техники, способности и методи за анализ, оценка и контрол на различните стопански факти, събития и процеси, използвани в зависимост от развитието на обществените икономически отношения. Консерватизмът в счетоводството обяснява трудността при практическата им интерпретация, като в същото време съпротивата за тяхното приложение най-често се обяснява с допълнителното натоварване на счетоводните специалисти.

Терминът „счетоводна приблизителна оценка“ се въвежда в теорията и практиката в резултат от използването на МСС. След измененията в МСС 8 *Счетоводна политика, промени в счетоводните приблизителни оценки и грешки* (в сила от 01 януари 2005 г.), който заменя МСС 8 *Нетна печалба или загуба за периода, фундаментални грешки и промени в счетоводната политика* (преработен 1993 г.), понятието „приблизителни стойности“ е заменено със „счетоводни приблизителни оценки“. През годините постепенно се реализира идеята за използване на понятието „счетоводни приблизителни оценки“, включително и чрез представянето на допълнителни разяснения, подкрепени с примери за внасяне на яснота по тяхното практическо прилагане. Към настоящия момент обаче все още нямаме правна регламентация или ясно определение на понятието „счетоводна приблизителна оценка“. Този пропуск също способства за неразбирането и различната трактовка по практическото прилагане на тези оценки в практиката.

След последните изменения в МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи*⁵ понятието „провизия“ се определя като задължение (пасив) с неопределена срочност или сума, произтичащо от минали събития, чието уреждане се очаква да породи необходимост от изходящ поток от ресурси на предприятието, съдържащ икономически ползи. Важна особеност е, че провизирането е в резултат на задължаващо събитие. То се поражда от правно или конструктивно задължение за предприятието, което има за резултат липсата на реална алтернатива за

⁵ С Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година.

уреждане на задължението. Правното задължение произтича от договор или задължения по приложение на закон, докато конструктивното задължение винаги възниква вследствие действията на ръководството на предприятието, които обобщаващо може да се приемат като прилагана търговска практика за привличане на клиенти чрез създаване на определени очаквания от страна на потенциалните контрагенти за изпълнение на поетите отговорности.

МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи* регламентира критериите за признаване и базите за оценяване на провизиите, както и реда за оповестяване на необходимата информация в поясненията към счетоводния отчет, за да се даде възможност на потребителите да разберат техния характер, времево разпределение и дължимата сума. В случаите, когато определени провизии се разглеждат от друг стандарт, предприятието следва да прилага този съответен стандарт. Пример за такива провизии, които се разглеждат в други стандарти, са:

- провизиране на данъци върху доходите по реда на МСС 12 *Данъци върху дохода*;
- провизиране при лизинг по реда на МСФО 16 *Лизинг*⁶;
- провизиране във връзка с доходи на наети лица по реда на МСС 19 *Доходи на наети лица*;
- провизиране при застрахователни договори по реда на МСФО 4 *Застрахователни договори*;
- провизиране на възнаграждение под условие на придобиващ в бизнес комбинация по реда на МСФО 3 *Бизнес комбинации*;
- провизиране на приходи от договори с клиенти (вж. МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*).

Не се третират като провизии амортизациите, обезценката на активите и съмнителните вземания, тъй като по своята същност те са преизчисления на балансовите суми на активи.

Основен критерий за разграничаване на провизиите от другите пасиви (като например търговски задължения и начислени разходи) е **наличието на несигурност** относно момента на погасяване на задължението и сумата на бъдещите разходи, с които ще бъде уреден пасивът. Търговско е задължението да се заплати получена стока или услуга в рамките на търговска сделка. Начислените разходи са задължения да се заплати за получени стоки или услуги, които все още не са платени, фактурирани или са предмет на формално споразумение с

⁶ МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи* се прилага по отношение на всеки лизингов договор, който става обременяващ преди началната дата на лизинга, както е определено в МСФО 16 *Лизинг*. МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи* се прилага и по отношение на краткосрочните лизингови договори и лизинговите договори, основният актив по които е с ниска стойност, които се отчитат в съответствие с параграф 6 от МСФО 16 *Лизинг* и които са станали обременяващи.

доставчика. Начислените разходи обикновено се отчитат като част от търговските и другите задължения, докато **провизиите се отчитат отделно**. Наличието на несигурност е общ критерий, по който провизиите си приличат със счетоводните приблизителни оценки, където същата е инкорпорирана в хипотезата за тяхното съставяне.

Следва да се прави разграничение между провизии и условни пасиви. Провизиите са пасиви, които се характеризират с неяснота относно момента на погасяване и размера на дължимото задължение, въпреки че тяхното погасяване е вероятно да се осигури чрез изходящ паричен поток, съдържащ икономически ползи. Условните пасиви не се признават като пасиви, защото се третират като възможни задължения, за които предприятието не е потвърдило тяхното поемане, и липсват критериите за счетоводно оценяване и признаване. Критерий за тяхното еднозначно определяне е **вероятността** за формиране на изходящ поток от ресурси. В МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи* вероятността е налице, когато изходящ поток от ресурси или друго събитие има по-голяма вероятност да настъпи, отколкото да не настъпи (т.е. над 50%). Когато няма вероятност да се появи настоящо задължение, предприятието оповестява условни пасиви.

За да се признае провизия, трябва да са налице кумулативно следните три условия:

- предприятието да има настоящо задължение (правно или конструктивно) като резултат от минали събития (задължаващо събитие);
- да има вероятност за изпълнение на задължението от предприятието чрез изходящ поток ресурси, съдържащи икономически ползи;
- възможност да бъде направена надеждна оценка на стойността на задължението.

В приложимите счетоводни стандарти (МСС 37 и СС 37) провизиите възникват във връзка с наличието на задължаващо събитие в миналото, което поражда правно или конструктивно задължение. Това събитие не оставя друг избор на предприятието, освен да уреди задължението.

Правните задължения обединяват в себе си всички провизирани разходи, имащи причинно-следствена връзка с изпълнението на действащото законодателство (в които влиза и изпълнението на съдебни решения). Освен че произтичат от изпълнението на договор, който може да бъде и обременяващ (т.е. разходите, направени за покриване на задълженията, превишават очакваните икономически ползи), тяхното възникване е свързано със спазването на изискванията на действащите нормативни актове.

Конструктивните задължения зависят от действията на предприятието, когато се прилага минал опит, добри практики, публикувана политика или чрез „достатъчно специфично текущо

твърдение предприятието е показало на други страни, че е готово да приеме определени отговорности“⁷, с което е създадо очаквания у контрагентите за тяхното сигурно изпълнение.

Второто условие за признаване на провизия има пряка връзка с намерението на ръководството на предприятието да изпълни поето задължение. Това кореспондира с една от основните цели при съставяне на финансовите отчети – финансовото състояние на предприятието да бъде представено към края на отчетния период, а не да представя вижданията на ръководството за неговото възможно бъдещо състояние. Вероятността за изпълнение на задължението от ръководството на предприятието не може да се обвързва с определянето на провизии във връзка със свои бъдещи намерения.

Третото условие – да има възможност да се направи надеждна приблизителна оценка на стойността на задължението, означава предприятието да е в състояние да определи обхвата на възможните резултати на базата на приблизителна оценка на задължението, която оценка да е достатъчно надеждна и обоснована при признаване на провизията. Сумата на признатата провизия е най-добрата приблизителна оценка на разходите, необходими за покриване на настоящото задължение към края на съответния отчетен период. Оценката на провизиите следва да се направи чрез избор на подходяща оценъчна база и съответния стойностен измерител.

Ако разглеждаме стойностния измерител като основа, върху която се изграждат използваните счетоводни бази, то е уместно да се отбележи, че те включват в себе си оценъчни бази. Последните не са конкретна счетоводна оценка, а комбинация от признаци или критерии, описващи онези счетоводни оценки, които се използват при прилагането на съответната оценъчна база. Различието между преразгледаната Концептуална рамка за финансово отчитане⁸ на МСФО 9 от 2018 г. и Общите разпоредби на НСС при избора на бази за оценяване е, че в рамката са посочени две оценъчни бази – „историческа цена” и „текуща стойност”, докато в НСС са конкретизирани три оценъчни бази – „цена на придобиване”, „себестойност” или „справедлива стойност”. Извън преразгледаната Концептуална рамка за финансово отчитане (2018 г.) и Общите разпоредби по НСС (в сила от 01.01.2016 г.) има предоставена алтернатива за използване на допълнителни оценъчни бази, като в § 118 на МСС 1 *Представяне на финансови отчети* са добавени „нетна реализуема стойност“, „справедлива стойност“ и „възстановима стойност“, докато в § 25.3. на СС 1 *Представяне на финансови отчети* са добавени „възстановима стойност” и „нетна реализируема стойност”.

От изброените по-горе оценъчни бази само в оценъчната база „историческа стойност” на счетоводния модел „историческа цена” се използва освен точна счетоводна оценка и счетоводна приблизителна оценка, докато останалите бази съдържат в себе си някои от

⁷ Виж § 10 на МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи*.

⁸ The Conceptual Framework for Financial Reporting, issued by IASB in March 2018.

характеристиките на счетоводна приблизителна оценка и/или на оценка с приближение. Само при историческата стойност са налице възможностите за еднозначно първоначално определяне на оценката при текущо отчитане, чрез отразяване на минал, действителен факт, счетоводно отразен като резултат от стопанската дейност. При всички останали оценъчни бази съществува характеристиката „вероятност“ и/или „хипотеза“, което ги определя като оценки с приближение.

Общо свойство на оценъчна база „текуща стойност“ е влиянието ѝ от фактора време и проявлението на инфлационни процеси, чието влияние се увеличава с отдалечаването от момента на първоначално заприходяване на актива по историческа цена. Когато съвпада по време с използването на оценъчна база „историческа цена“, то двете оценъчни бази се припокриват и не предполагат използване на счетоводни приблизителни оценки, тъй като се базират на действителни факти от стопанската дейност на предприятието, т.е. използват се точни счетоводни оценки. По отношение на провизиите влиянието на фактора време се проявява най-вече с необходимостта от използване на оценки с приближение за неутрализиране на въздействието от инфлационните процеси в икономиката. Това става чрез използване на дисконтов процент, определен преди облагане с данъци, който отразява текущата пазарна оценка на времевите разлики в стойността на парите и специфичните за задължението рискове. Дисконтовият процент не отразява рисковете, за които бъдещите парични потоци вече са произчислени. Той се явява текущ пазарен процент на доходност с добавка за специфични рискове на провизията (условния пасив). „Дисконтовата ставка може да бъде лихвеният процент, процентът на инфлация за периода или процента на възвръщаемост на държавните ценни книжа, но трябва да отразява текущите пазарни оценки на времевата стойност на парите, а също така и някои специфични рискове, които се отразяват в най-добрата оценка на разходите.“⁹

Характерна особеност на провизиите във връзка с тяхното оповестяване е, че се оповестяват по класове (видове според СС 37 *Провизии, условни задължения и условни активи*), като се прави кратко описание на характера на задължението и очакваното разположение във времето на изходящите потоци икономически ползи, посочват се елементите на несигурност относно разположението във времето и сумата на тези потоци, както и сумата на очакваните възстановени суми с отразяване на сумата на актива, който е бил признат за тези очаквани възстановени суми.

За всеки клас (вид) провизии предприятието оповестява:

- балансовата сума в началото и в края на отчетния период;
- допълнителните провизии, направени през отчетния период;

⁹ Виж „Провизиите в счетоводната теория и практика“, Попова-Йосифова Н., Д. Георгиева, Годишник на ИУ Варна, том 81, 2009 г., стр. 319, ISSN 0861-6752.

- възникналите и отписаните разходи срещу провизии през отчетния период;
- отпадналите суми, които са отменени през периода; и
- увеличението през периода на дисконтираните суми, произлизащо от изминалото време, и ефекта от настъпили промени в дисконтовия процент.

Може ли провизията да се определи еднозначно като счетоводна оценка или счетоводна приблизителна оценка? От теоретична гледна точка за същността на счетоводната оценка има различни авторови становища, като повечето се обединяват около идеята за нейното приравняване като елемент на счетоводния метод¹⁰. Други автори я разглеждат като способ за оценяване на активите и пасивите¹¹, респективно за изразяване на счетоводните обекти в стойностен измерител – парични средства¹². Трети я оценяват като процес на установяване на парични суми, с които отделните елементи на баланса – активи, пасиви и капитал, ще се признават и ще се вписват в баланса¹³. По наше мнение, **счетоводната оценка** може да се определи като **„способ за изчисляване, измерване/метрифициране и представяне на обектите на счетоводно отчитане при отразяването им по счетоводните сметки чрез стойностен измерител, приложим при съставяне, съпоставяне и обобщаване на счетоводната информация от еднородни или разнородни счетоводни обекти във финансовите отчети на предприятията”**. В зависимост от характера на използваната информация при оценяването, счетоводната оценка може да се подраздели на точна и приблизителна. При използване в изчисленията на ясно откритома и безспорна информация, базирана на недвусмислен реален стопански факт, говорим за точна счетоводна оценка, която в практиката е прието да се нарича само **„счетоводна оценка”**. Точно **характерът на използваната информация** при изготвянето на оценката е **основният критерий**, който позволява да се различава счетоводната оценка от счетоводната приблизителна оценка. Като **спомогателен критерий** при определянето на оценката като точна или приблизителна е невъзможността да се прилагат приближения при пресмятане на движенията в самата счетоводна сметка, т.е. няма приближение при изчисляване на конкретни стойности при воденето и приключването на счетоводните сметки. От друга страна, при откриване и завеждане на счетоводна сметка е възможно да има както използване на точна информация, така и използване на информация с приближение, което е критерият за определянето им като приблизителна или точна счетоводна оценка. Ограниченият характер на използване в практиката на приближенията в счетоводната оценка обяснява трудностите за теоретично изследване и последващо практическо

¹⁰ Тотев Т. и др. *Обща теория на счетоводната отчетност*, Варна, 1987, с. 175; Динев, М. *Обща теория на счетоводството*, С., 2000, с. 139.

¹¹ Душанов, И. *Обща теория на счетоводството*, С., 1998, с. 153.

¹² Петров, А. *Основи на счетоводството*, С., 1998, с. 108.

¹³ Божков, В., А. Петров и Г. Илиев. *Счетоводство*, Свищов, 2004, с. 106.

прилагане. Но при определянето на провизията има елементи както на точно оценяване, така и на оценяване с приближение. Това не определя провизията като счетоводна приблизителна оценка, тъй като при нейното формиране се използват конкретни статистически и математически методи, съгласно приложимия МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи*, при което се използват оценки с приближение при определянето на дисконтов или друг спомагателен фактор (напр. пазарна лихва, инфлация или прогнозна оценка). Ако оценяваната провизия включва голям брой отделни позиции, то задължението се определя посредством използването на статистическия метод за оценка „Очаквана стойност“, като се изчислят всички възможни резултати, съобразени с вероятностите за тяхното възникване. Изчислената провизия ще бъде със стойност, определена в зависимост от вероятността за извършване на разход.

За практическо онагледяване ще разгледаме примерно изчисляване на провизия за гаранция от предприятие, което произвежда обувки, за които се издава едномесечна гаранция от датата на закупуването им. На базата на минал тригодишен опит имаме следните данни:

- предадени са в търговската мрежа 3000 обувки по средна цена 50.00 лв.
- ако всички обувки проявят минимален дефект, разходите за отстраняването им биха възлизали на 60000 лв.;
- ако всички обувки проявят сериозен дефект, налагащ тяхното връщане, разходите биха възлизали на 150000 лв.
- за тригодишния период са били предявени рекламации, както следва:
 - ✓ минимални дефекти – 10 %;
 - ✓ сериозен дефект, налагащ замяна/връщане на рекламираните обувки – 5 %;
 - ✓ обувки без дефекти в гаранционния срок – 85 %.

Разходът за провизията се определя, както следва:

$$(85\% \times 0) + (10\% \times 60000) + (5\% \times 150000) = 0 + 6000 + 7500 = 13500 \text{ лв.}$$

От този пример се вижда начинът за определяне на размера на разходите за провизия, която е изчислена на 13500 лв. и намира отражение в баланса на предприятието към края на отчетния период. Ако трябва да открийм счетоводната приблизителна оценка в провизията, то това е управленската преценка от минал опит, изразен чрез процентните съотношения, използвани за изчисляване на провизията. В случая имаме три счетоводни приблизителни оценки, които определят вероятността за съответното качество на продукцията (без рекламация, с малки или със сериозни дефекти). В тези вероятности

се включват и предвижданията на ръководството на предприятието за възможното икономическо развитие, което намира своя израз в увеличаване или намаляване на вероятностите, определени на база на налични статистически данни. Определеният разход за провизията се явява най-добрата приблизителна оценка за погасяване на задължението в следващ отчетен период.

Най-добрата приблизителна оценка на провизираните разходи, за да бъде призната като счетоводна приблизителна оценка, следва да отговаря на следните основни характеристики, изведени от определението за счетоводна приблизителна оценка¹⁴:

- изборът на стойностен измерител да е съобразен с изискването счетоводните обекти да бъдат съизмерими и съпоставими;
- първоначално определеният стойностен измерител да подлежи на последваща промяна;
- чрез определения стойностен измерител да се определя балансовата стойност на активите, пасивите или компонента на собствения капитал на предприятието;
- счетоводната приблизителна оценка да е субективно управленско решение;
- времето за вземане на управленско решение – преди началото на отчетния период или в момента на заприходяване/осчетоводяване на актива, пасива или компонента на собствения капитал на предприятието;
- очаквана икономическа изгода от употребата на счетоводния обект в стопанския оборот;
- наличие на икономически обоснована хипотеза или вероятност, базирана на налична или нова несигурна (приблизителна/хипотетична) информация, придобит опит или нова интерпретация на фактите, явленията и процесите;
- цел на счетоводната приблизителна оценка – достоверност на финансовия отчет.

На базата на сравнителен анализ между двете основни счетоводни понятия – провизии и счетоводни приблизителни оценки, в табличен вид могат да се представят съществените прилики и разлики (табл. 1):

¹⁴ Определението за „счетоводна приблизителна оценка“ се съдържа в статията „Съдържателни аспекти по прилагането на промени в счетоводната политика и счетоводните приблизителни оценки в предприятията от нефинансовия сектор“, част от колективна монография „Счетоводна политика, счетоводни стандарти, финансов одит, контролни системи и вътрешен контрол“, УНСС, София, 2017, стр. 253, и напълно покрива предложените тук характеристики на счетоводна приблизителна оценка.

Критерии за разграничаване	Провизия	Счетоводна приблизителна оценка
Балансова стойност ли е?	Признава се като балансова стойност на отделен пасив при спазване на конкретни условия	Има отношение към достоверното определяне на балансовата стойност
Характер на използваната счетоводна информация	Съобразно налична специфична информация за начина на формиране на провизии, основано на минал опит или бъдещи очаквания	Използва оценки с приближение, хипотези и вероятности
Момент на възникване на оценката	При възникване на определени пазарни условия, свързани с невъзможност за изпълнение на поети задължения	Първоначално при придобиване съгласно решение на ръководството на предприятието
Условия за промяна на съществуваща оценка	Променя се по решение на ръководството на предприятието или по доклад на независим експерт при определяне на необходимия изходящ паричен поток, съдържащ икономически ползи за покриване на възникнало, но неуредено задължение	Променя се след решение на ръководството на предприятието съобразно очакваната икономическа изгода
Кой изготвя оценката?	Ръководство на предприятието или по доклад от независим експерт	Счетоводител и/или външен експерт
Методи за определяне на оценката	Статистически метод за очаквана стойност; Текуща (настояща) стойност; Бъдещи събития	-
Причина за използване	За покриване на вероятни разходи от неизпълнени търговски взаимоотношения	Търсене на икономическа изгода
Задължително участие на друга страна	да	не

Таблица 1 Сравнителни характеристики на провизиите и счетоводните приблизителни оценки

На базата на това сравнение се открояват следните изводи:

- провизията е счетоводна оценка, която може да бъде изведена с използване на точни оценки или оценки с приближение;
- провизията не отговаря на критериите за счетоводна приблизителна оценка, тъй като:
 - ✓ тя е предварително определена конкретна балансова сума/стойност на пасив, възникнал поради невъзможност за изпълнение на поето задължение, което не съвпада с момента на определяне на счетоводната приблизителна оценка (напр. както е при заприходяване на актив);
 - ✓ провизията се определя чрез използването на конкретни методи съгласно МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи*, докато при счетоводната приблизителна оценка не се използват предварително определени статистически или математически методи;
 - ✓ провизията и счетоводната приблизителна оценка имат противоположна икономическа същност, обусловена от търсената икономическа изгода – с провизията се определя необходим изходящ паричен поток, съдържащ в себе си икономически ползи, за покриване на възникнало, но неуредено задължение, докато при счетоводната приблизителна оценка се търси постигането на по-голяма икономическа изгода;
 - ✓ провизията се разглежда задължително в края на всеки отчетен период, като промяна може да се прави с оглед придържане към най-добрата прогнозна оценка на стойността на задължението;
 - ✓ провизията може да бъде отписана или преразгледана в зависимост от конкретните правни обстоятелства, свързани с уреждането на задължението. Ако имаме изтекла погасителна давност, провизията може да се отпише. Но при влязло в сила съдебно решение, в което са отразени и допълнителни разходи (най-често това са присъдени лихви върху задължението), провизията задължително следва да бъде преразгледана и увеличена, след което да бъде прекатегоризирана в друг вид пасив – най-често в изискуемо задължение.

С оглед на новата промяна в Закона за счетоводството¹⁵, съгласно която използването на МСС като счетоводна база не е задължително (освен за изключенията, обхващащи акционерните дружества), очакванията са, че по-голямата част от новосъздаващите се предприятия ще предпочетат да използват като счетоводна база националните счетоводни стандарти. Това предполага необходимост от извършване на сравнителен анализ между постановките в МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи* и СС 37 – *Провизии, условни*

¹⁵ В сила от 01.01.2019 г.

задължения и условни активи по отношение на същността, видовете и оценката на провизиите, както и оповестяването им във финансовия отчет на предприятията от нефинансовия сектор.

Оценката на провизиите е свързана с разумната оценка, подкрепена с убедителни доказателства и аргументи, съобразена с неяснотата и риска като присъщи на този вид задължения. В двата стандарта (МСС 37 и СС 37) е уреден един много важен проблем, свързан с изваждане от употреба на активи, съдържащи в себе си провизия. Печалбите от очаквано освобождаване от активи не се вземат предвид при оценката на провизиите. Такива са случаите на освобождаване на актив, когато очакваното освобождаване е тясно свързано със събитието, от което произтича провизията. Например при нормативно задължение по закон предприятието е длъжно да извърши разходи по възстановяване на околната среда при преустановяване на дейност или освобождаване от актив. Определянето на тези разходи са конкретна форма на провизия. В момента на определянето им ръководството на предприятието не може да предвижда печалба от освобождаване на актива, но и не ги отразява в провизията. Но ако реализира печалба от очаквани освобождавания от активи, същата я признава във време, определено съгласно изискванията на други МСС.

В приложимите счетоводни стандарти е уреден и проблемът, свързан с възможността разходите за провизии напълно или частично да се компенсират от трети лица (напр. от застрахователи по повод изплащане на застрахователно обезщетение, по условията на търговска гаранция или в изпълнение на конкретни клаузи за обезщетение по търговски договори). Когато се очаква разходите за създаване на провизия да бъдат възстановени, възстановяването им се признава само тогава, когато е практически сигурно, че ще бъдат възвърнати на предприятието след уреждане на задължението и при условие че признатата сума на възвърнатите средства не надвишава сумата на провизията. Счетоводно възвърнатите средства се третират като отделен актив.

Като специфични по своя характер на проявление могат да се разгледат провизиите, свързани със заведени срещу предприятието съдебни производства, както и такива, които възникват в изпълнение на конструктивни задължения, породени от действия или бездействия на ръководството на предприятието.

При провизиите, свързани със съдебни производства, до окончателното произнасяне на съдебните инстанции има голяма степен на несигурност по отношение на присъдените разходи. До влизане в сила на решението на съдебната институция има условия за оспорване дали са настъпили задължаващи събития, които имат за резултат настоящо задължение. Ръководството на предприятието определя дали това настоящо задължение съществува към края на отчетния период, като отчита всички известни обстоятелства, включително и мнението на юристи. На базата на тези обстоятелства, когато е по-вероятно настоящото задължение да съществува към края на отчетния период,

ръководството на предприятието признава провизия (ако са изпълнени критериите за признаване), или оповестява условно задължение, ако е по-вероятно настоящото задължение да не съществува към края на отчетния период¹⁶.

В случай на провизиране на суми във връзка със съдебен процес счетоводната приблизителна оценка в провизията се явява преценката за вероятност от присъждане на настоящо задължение. Съгласно условията на § 23 от МСС 37/СС 37 се изисква по-голяма вероятност, за да бъде признато настоящото задължение като провизия, или съответно по-малка вероятност, за да бъде признато като условно задължение. В изработването на тази оценка голяма роля имат юристите, които съобразно хода на съдебното производство, събраните доказателства и активността в участието на страните могат да дадат експертна оценка за вероятния изход – приемане или отхвърляне на претенцията. Втора счетоводна приблизителна оценка, която се определя от същите експерти, е вероятността за присъждане на част, на претендираната или на по-голяма от претендираната сума. На базата на първата вероятност се определя дали е по-вероятно да се признае наличие на настоящо задължение и съответно да се начисли провизия (в противен случай се определя условно задължение), а при втората вероятност се определя прогнозната сума на начислената провизия. И двете оценки, базирани на вероятности, отговарят на характеристиките на счетоводна приблизителна оценка. При определяне на провизии във връзка със съдебно производство счетоводните приблизителни оценки са част от изчисленията, на чиято база се съставя балансовата стойност на провизията или условния пасив.

Например, ако имаме предявен иск за непълно изпълнение на поето задължение по търговски договор, което е основание за претендиране на договорена неустойка (например 10000 лв.), съдебната инстанция може да отсъди в две направления – да признае частично или напълно претендираната неустойка в зависимост от установената степен на неизпълнение. При това положение съдебната институция е обвързана с максималния размер на договорената неустойка. В случай че се претендира на друго правно основание, което създава условия за тълкуване и прилагане на цялото гражданско законодателство (например при непозволено увреждане, забава в изпълнение на договора, когато не е договорена неустойка за забава), съдебната инстанция може да присъди обезщетение в размер, надвишаващ претенцията на искателя. По отношение на съдебните разходи има два подхода за тяхното отразяване. При единия същите се прибавят към сумата на провизията, докато при другия те се отнасят като текущи разходи. Изборът на един от двата подхода е въпрос на счетоводна политика, която се оповестява в приложението към финансовия отчет на предприятието.

Когато е взето решение за реструктуриране на предприятието, това най-често се извършва в изпълнение на план или програма на

¹⁶ Освен ако възможността за изходящ поток ресурси, съдържащ икономически ползи, за погасяването на задължението е отдалечена във времето.

ръководството на предприятието. Планираната промяна задължително е насочена към обхвата или начина за осъществяване на дейността на предприятието. Най-типични примери за реструктуриране са:

- продажба или прекратяване на част от дейността;
- затваряне на локални производства в държава или регион или пренасочване на бизнеса от една държава или регион в други;
- промени в структурата на управлението (например промени в броя на управленските нива);
- фундаментални реорганизации, които имат съществен ефект върху характера и фокуса на дейността на предприятието.

Освен задължителните три условия за признаване на провизия към конструктивните задължения за реструктуриране се предявяват и следните допълнителни условия:

- изготвен подробен план за реструктуриране, в който ясно се посочва детайлната информация по изискванията на § 72 от МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи* или на § 10.3, б. „в“ от СС 37 *Провизии, условни задължения и условни активи*;
- засегнатите страни да бъдат информирани за планираното реструктуриране чрез публично огласяване на плана за реструктуриране.

Конструктивно задължение за реструктуриране възниква след публично обявяване на достатъчни подробности от плана, включително и времетраенето му, чрез което у заинтересованите страни (клиенти, доставчици или служители) се създава валидно очакване, че предприятието ще извърши реструктурирането. Самото решение на ръководството на предприятието за планирано реструктуриране, когато е взето преди края на отчетния период, не е причина за появата на конструктивно задължение, освен ако преди края на отчетния период предприятието е стартирало изпълнението на плана или е разпространило плана до засегнатите страни по начин, чрез който е създал у тях реални очаквания за предстоящото реструктуриране.

Важна особеност е, че ако реструктурирането е свързано с продажба на дейност, то не възниква, докато предприятието не е стартирало процеса на продажбата с обвързващо споразумение за продажба.

На базата на изискванията на приложимите счетоводни стандарти при оценка на провизиите за реструктуриране следва да се отчита рискът от свръхпровизиране, което може да е свързано с опит за манипулиране на информацията във финансовите отчети. В резултат се създават условия за отчитане на печалби с необичайно голям размер за бъдещ период. Поради това в приложимите счетоводни стандарти се изисква включването в провизията за реструктуриране само на непосредствените разходи, свързани с реструктурирането, които да са породени по необходимост от реструктурирането и да не са свързани с продължаващата дейност на предприятието. При оценка на провизията

за реструктуриране не се включват разходите за преквалификация и преместване на персонал, разходи за маркетинг, разходи за инвестиции в нови системи и дистрибуторски мрежи, разходи за бъдещи загуби от дейността или печалби от очаквано освобождаване на активи.

С оглед на спецификата на проявление на счетоводните приблизителни оценки същите не може да бъдат публично оповестени в плана за реструктуриране, защото това съществено ще повлияе на решенията на потенциалните заинтересовани страни. Сумата на начислената провизия за реструктуриране ще включва в състава си, освен всички други прогнози, счетоводните приблизителни оценки на ръководството на предприятието за необходимите разходи за извършване на това реструктуриране, и то само за тези, които се очаква да се извършат с по-голяма вероятност в следващ отчетен период.

Принципно провизиите се преразглеждат в края на всеки отчетен период. Тяхното преизчисляване има пряка връзка с условията за промяна на използваните счетоводни приблизителни оценки при определянето на провизиите. Така се отразява най-добрата текуща оценка. Ако има условия да не съществува вероятност от изходящи потоци, съдържащи икономически ползи, за погасяването на задължения, провизията се отменя. Когато се използва дисконтов процент, отчетената сума на провизията се променя през всеки период с цел да се отрази изминалото време. Това увеличение се признава като разходи по заеми¹⁷. Но винаги трябва да се отчита фактът, че не се признават провизии, свързани с бъдещи разходи за дейността на предприятието.

В практиката са възможни и много други случаи на необходимост от провизиране, като например провизии, свързани с доходи на наети лица или за уреждане на конструктивно задължение, възникнало от волеизявление на ръководството на предприятието, с което се поемат допълнителни ангажименти, свързани с екологията. Същите могат да бъдат предмет на следващи научни разработки.

В заключение на изследването може да се обобщи, че наличната теория за счетоводните приблизителни оценки в провизиите след последните промени в счетоводното законодателство у нас оставя впечатлението за непълнота и липса на методология, което обективно създава трудности за тяхното практическо използване. Срещаните трудности се откриват в следните направления – счетоводни, одиторски и данъчни, относящи се към финансовите отчети на предприятията от нефинансовия сектор. В съответствие с поставените задачи в изследването са анализирани и изведени:

- нормативни аспекти по приложението на счетоводните приблизителни оценки в провизиите;
- съдържателната страна, характеристиките, особеностите и разграничителните критерии, влияещи върху условията за

¹⁷ Виж § 60 от МСС 37 Провизии, условни пасиви и условни активи.

приложение на счетоводната приблизителна оценка при провизиране, към датата на съставяне на финансовия отчет;

- сравнително изследване на разграничителните критерии между провизии и други пасиви, включително и условни пасиви;
- практически подходи за приложение на счетоводни приблизителни оценки при начисляване на провизии като допълнителен инструментариум при вземане на информирани управленски решения.

На основата на резултатите от изследването могат да се направят следните по-важни обобщения:

- ❖ обоснована е възможността за използване на счетоводна приблизителна оценка при изчисляване на провизия;
- ❖ съпоставени са основните характеристики, които еднозначно разграничават счетоводната приблизителна оценка от провизията, като са открити възможните практически критерии и подходи за тяхното различаване;
- ❖ изведени са изводи, които определят провизията като счетоводна оценка с възможно използване на точни оценки и оценки с приближение, която не покрива критериите и характеристиките на счетоводната приблизителна оценка;
- ❖ актуализирана е взаимовръзката между използваните счетоводни бази съгласно последните промени в Закона за счетоводството, избора на оценъчни бази и използваните счетоводни оценки в тях, включително използването на счетоводната база за оценяване „Текуща стойност“ при определяне на начислените суми за провизии;
- ❖ обоснована е разликата и са изведени критериите за разграничаване на точна счетоводна оценка и счетоводна приблизителна оценка;
- ❖ открита е разликата между счетоводна приблизителна оценка, провизия и оценка с приближение;
- ❖ направен е сравнителен анализ между МСС 37 и СС 37 по отношение възможността за използване на счетоводни приблизителни оценки при начисляване на провизии;
- ❖ представени са примери за практическо използване на счетоводни приблизителни оценки при определянето на провизии.

В резултат на изследването са изведени следните основни **изводи**:

- ❖ провизията не е счетоводна приблизителна оценка, но може да се определя чрез нея;
- ❖ чрез използваните практически подходи се предлага определена яснота за използване на счетоводни приблизителни оценки при формирането на сумите за провизии;

- ❖ оценъчните бази по МСФО и НСС почти се припокриват с тази особеност, че счетоводните приблизителни оценки и провизиите могат да се търсят в тези бази, в които съществува характеристиката „вероятност” и/или „хипотеза”;
- ❖ открива се еднакво третиране на постановките за провизиите в международните и националните стандарти;
- ❖ счетоводните приблизителни оценки в провизиите са част от механизма за изчисляване на провизиите, чрез което оказват своето влияние върху балансовата стойност на провизираните пасиви.

В заключение следва да се отбележи, че използването на провизиите и свързването им с приложимите счетоводни приблизителни оценки продължава да е дискуссионна и противоречива материя. Направен е опит за съпоставка на двете счетоводни понятия, като са отчетени същностните прилики и разлики между тях. Налице е необходимост от разширяване на практическото онагледяване в МСС 37 и СС 37, с оглед преодоляване на логическите несъответствия при тяхното тълкуване и практическо приложение.

Библиографска справка:

1. Божков, В., Л. Петров и Г. Илиев. „Счетоводство“, Свищов, 2004.
2. Динев, М. „Обща теория на счетоводството“, Изд. „Тракия-М“, София, 2000.
3. Директива 2013/34/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно годишните финансови отчети, консолидираните финансови отчети и свързаните доклади на някои видове предприятия и за изменение на Директива 2006/43/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на директиви 78/660/ЕИО и 83/349/ЕИО на Съвета (ОВ, L 182/19 от 29 юни 2013 г.), изменена с Директива 2014/95/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2014 г. за изменение на Директива 2013/34/ЕС по отношение на оповестяването на нефинансова информация и на информация за многообразието от страна на някои големи предприятия и групи (ОВ, L 330/1 от 15 ноември 2014 г.).
4. Душанов, И. Обща теория на счетоводството, С., 1998.
5. Закон за счетоводството, обн., ДВ, бр. 95/08.12.2015 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 98/27.11.2018 г.
6. МСС 8 Счетоводна политика, промени в счетоводните приблизителни оценки и грешки.
7. МСС 37 Провизии, условни пасиви и условни активи.
8. МСФО 16 Лизинг.
9. Петров, Л. Основи на счетоводството, С., 1998.

10. ПМС № 46/21.03.2005 г. за приемане на Национални счетоводни стандарти, обн., ДВ, бр. 30/07.04.2005 г., изм. и доп., ДВ, бр. 3/12.01.2016 г.
11. Попова-Йосифова, Н., Д. Георгиева. „Провизиите в счетоводната теория и практика“, Годишник на ИУ Варна, том 81, 2009 г., ISSN 0861-6752.
12. Регламент (ЕО) № 1126/2008 на Комисията от 3 ноември 2008 година, ОВ на ЕС, бр. L320, посл. изм. с Регламент (ЕС) 2018/1595 на Комисията от 23 октомври 2018 г., ОВ на ЕС, бр. L 265/24.10.2018 г.
13. Станева, В. „Същност и използване на приблизителните счетоводни оценки във финансовите отчети на предприятията“, Юбилейна научна конференция – УНСС, 2012 г.
14. Станева, В. „Теоретични аспекти по прилагането на счетоводните приблизителни оценки във финансовите отчети на предприятията“, сп. „Актив счетоводна матрица“, бр. 1/2014, ISSN 1314-3484.
15. Станева, В. „Съдържателни аспекти по прилагането на промени в счетоводната политика и счетоводните приблизителни оценки в предприятията от нефинансовия сектор“, част от колективна монография „Счетоводна политика, счетоводни стандарти, финансов одит, контролни системи и вътрешен контрол“, УНСС, София, 2017.
16. Тотев, Т. и др. *Обща теория на счетоводната отчетност*, Варна, 1987.
17. *The Conceptual Framework for Financial Reporting, issued by IASB in March 2018.*